

KNUT OLAV ÅMÅS på en lørdag

Kunstdebatt

Kunsten å sparke nedover

Kunst kan ha innflytelse på oss, men kunstnere er slett ingen elite i Norge. De som hetser kunstnere sparker ikke oppover, men nedover.

ILLUSTRASJON Åge Peterson

motsetning til mange andre land har Norge økt bruken av offentlige midler til kultur det siste halvannet tiåret. Jeg er stolt av å bo i et sånt land. Men det er legitimt å kritisere pengebruken på dette som på andre felter, selv om de frie kunstnerne får småpenger. For du finner alltid noe dumt eller dårlig hvis du leter, og kunstnere har jo ikke mer av politisk dømmekraft og samfunnsinnsikt enn andre.

«Uforståelig kunst» er klikkvinner. Den såkalte Sløseriombudsmannen har 70.000 følgere på Facebook og var anonym inntil han nylig ble avslørt. Han poster tallrike interessante saker med legitim kritikk av diskutabel offentlig pengebruk, ofte dreier det seg om svære prestisjeprosjekter. Men han har fått vel mye blod på tann av de beskjedne kulturmidlene som går direkte til kunstnere. Å vise frem klipp med «uforståelig scenekunst» finansiert av skattebetalerne er blitt litt av en klikkvinner.

Mitt svar er ikke mindre penger til norske kunstnere. Det er mer. Mye mer.

For det er veldig lite av de økte kulturbudsjettene som går til kunstnerne. Å velge å bli kunstner er noe av det tøffeste og mest risikable du kan gjøre i norsk arbeidsliv. Lang utdannelse, lav og usikker inntekt resten av livet, enten det er fra bøker eller bilder. Og hvis du en gang får et statlig kunstnerstipend (ni av ti får avslag), utgjør det bare halvparten av en norsk gjennomsnittslønn.

Denne uken er årets tildeling offentliggjort, og det er sterkt å se meldingene på Facebook om hvor mye kunstnerstipendene betyr i den enkeltes marginale lappeteppe-økonomi, ofte på eksistensminimum. I korona-unnøttåret er norske kunstnere blitt spesielt hardt rammet av nedstengningene over lang tid, men de største koronakompensasjonene går til de mest kommersielle festivalene og artistene.

En militant folkelighet. I kommentarfeltene blomstrer mengder med aggressivt, populistisk hat mot kunst og kultur noen ikke forstår og ikke liker. Ledende Fremskrittsparti-politikere vet hva de gjør når de henger seg på og utnytter kunsten for å score enkle retoriske poenger. De konstruerer en antielitisme der de alltid udefinerer «folk flest» er avsendere. Det hele blir en slags militant folkelighet, med tusenvis av likes og en tidvis truende og alltid foraktfull stemning i kommentarfeltene.

Men kunstnere flest er ikke noen elite, de er snarere for marginale i samfunnet vårt.

I den ferske undersøkelsen «Kunstnere vurderer ytringsfrihet, 2020» er saken om teateroppsetningen *Ways of Seeing* de siste årene helt sentral. Det ble faktisk en av de viktigste ytringsfrihetsdebatter på lenge.

Kunstyttringer er uforutsigbare og ukontrollerbare og må tolkes. Derfor er de ofte spesielt sårbare for intervensjoner og sanksjoner. Det så vi i de mange månedene med pinlig og system-avslørende føljetong om *Ways of Seeing*. Ledende aviscommentatorer, Frp-politikere og statsministeren kritiserte teatergruppen hardt for «farlig kunst»,

FAKTA

**Knut Olav
Åmås**
Spaltist, direktør
i Stiftelsen
Fritt Ord

og stemplet oppsetningen grovt uten å vite hva den handlet om. I stedet baserte de seg på det som viste seg å være skjulte ytre høyreside-kampanjer, rykter og feilinformasjon.

Saken blottstilte en kollektiv svikt i kulturjournalistikken og den politiske journalistikken.

Mer trusler, svekket kunst. Forfatterne, billedkunstnerne, scenekunstnere og filmfolkene som har deltatt i undersøkelsen forteller om en negativ utvikling som følge av endringer i offentligheten og hvordan sosiale medier fungerer. Flere enn før sier de opplever trusler og hatefulle meldinger på grunn av kunsten sin, og debattene er blitt mer konfronterende. Men dette gjelder som vi vet langt flere enn kunstnere.

Så å si alle kunstnerne som er spurt mener kunstens stilling i samfunnet er svekket. Det er kanskje riktig, men den kunstneriske ytringsfriheten i seg selv står svært sterkt i Norge, konkluderer forskerne Tore Slaatta og Hanne M. Okstad i den Fritt Ord-finansierte rapporten. De har ikke funnet «bevis for tiltagende press mot kunst eller kunstneres deltagelse og opplevelse av å bli sensurert av medier eller eksterne grupper i norsk offentlighet.» Rett over påske er likevel «hets og trakassering i kunstfeltet» tema for et heldagsseminar arrangert av Kulturrådet.

Saklig og grundig, tøff og kritisk diskusjon om kunst – sånt trenger vi bare mer av i konsensuslandet Norge. Det må kunstnere både tåle og takle, men selvsagt ikke trakassering og trusler. Kunstnere blir ofte stående alene med sånt.

Aftenposten fortalte nylig at staten bruker 11-12 milliarder kroner årlig bare på eksterne konsulenter. Til sammenligning går det hvert år 370 millioner kroner til statlige kunstnerstipender til norske kunstnere i alle sjangere (i år 100 millioner ekstra på grunn av koronakrisen). De tar sjanser og fellesskapet satser på dem. Flere av landets mest populære forfattere i dag startet med nesten ingen lesere, men fikk etter hvert litt midler til å skrive og utvikle seg.

Kunsten må «pakkes ut». De fleste nordmenn har kunst som en viktig del av livet, enten det nå er film, teater, musikk, bilder eller bøker. En del spennende samtidskunst blir dessverre gjort mindre tilgjengelig av det hermetiske teorispråket som har prestisje i toneangivende miljøer. Lettvint kulturjournalistikk greier heller ikke å åpne kunsten og gjøre den relevant for flere. Selv NRK skuffer ofte.

Det er menneskelig å reagere når vi møter noe vi hverken skjønner eller liker. Jeg tror kunst vekker diskusjoner fordi den handler noe så brennbart som identitet – om hvem vi er, hvem vi er og hvem vi vil bli.

Koronakrisen har lært nordmenn å ha litt større respekt for vanlige arbeidsfolk; butikkansatte, sjåfører og renholdere. Det er ikke lenger så stuerent å være nedlatende overfor dem. Da er du elitist. Å latterliggjøre kunstnere med lave lønninger er det motsatte. Da er du jordnær og folkelig.